

NOI EDIȚII DE VALOARE ÎN ȘTIINȚA ISTORICĂ DIN MOLDOVA

Acad. **Andrei EȘANU**

*In the article **New valuable editions scientific history of Moldova** is analyzed and appreciated the scientific monographic study "The ordeal. The documents concerning deportation from the territory of The Soviet Socialistic Republic of Moldova", in 1940-1950 period, written by Valeriu Pasat, corresponding member of Academy of Sciences of Moldova. It reveals the massive deportation from Moldova and its harmful consequences of the undertaken actions by the dictatorial soviet regime. The same historian makes a tremendous effort by publishing the monumental autobiographic work "What is the price of a human life" from the period of mass deportation from Moldova by Eufrosinia Kersnovskaia*

Cum printre îndeletnicirile mele profesioniste, dar și de suflet, lectura ocupă un spațiu important, din an în an numărul cărților de pe masa mea de lucru, pe care doresc foarte mult să le citesc, crește mereu.

Între volumele apărute în ultima vreme, care mi-au atras atenția prin problematica și proporțiile lor, se înscrie lucrarea lui Valeriu Pasat, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești 1940–1950* și cea a Eufrosiniei Kersnovskaia, *Сколько стоит человек (Care-i prețul unei vieți de om)*, apărută prin efortul aceluiși cercetător.

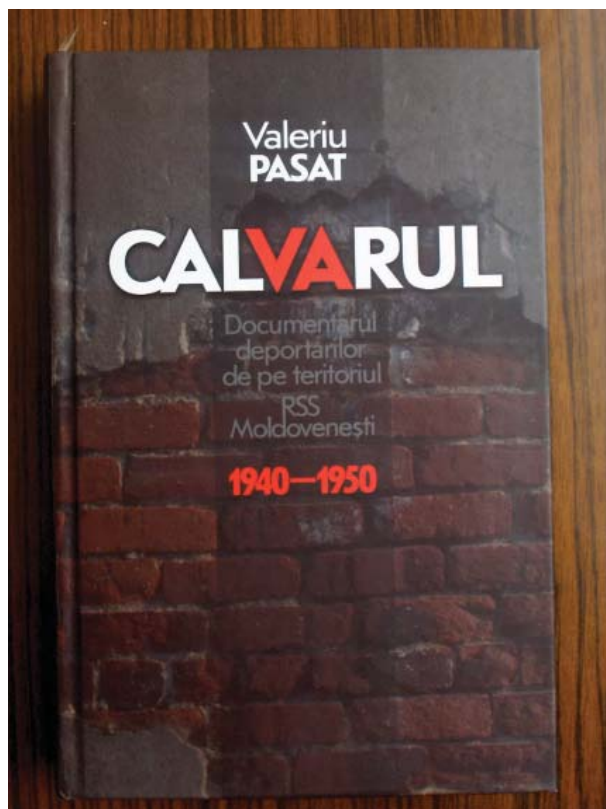
Valeriu Pasat și-a făcut debutul în istoriografie în perioada perestroicai gorbacioviste, alegându-și drept câmp de cercetare istoria RSS Moldovenești. Transformările radicale de la hotarul anilor 80 și 90 ai secolului trecut, înalta pregătire profesională i-au deschis calea spre o problematică ținută până atunci la index. Activitatea sa a fost favorizată și de accesul la mai multe fonduri din arhivele din Rusia și din alte foste republici sovietice care până atunci au fost ținute sub șapte lacăte. În primul planul investigațiilor sale s-au aflat cele mai tragice evenimente din istoria ținutului nostru, în special cele privind geneza și declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial, formarea așa-numitei RSS

Moldovenești și fărădelegile care s-au abătut asupra Basarabiei odată cu reocuparea teritoriului dintre Prut și Nistru de către sovietici: reluarea în anii postbelici a „transformărilor socialiste”, însoțite de ruină, foamete și tot felul de cataclisme.

Valeriu Pasat a pus în circuit mii de documente ale organelor securității de stat (КГБ), ale Ministerului Afacerilor Interne (НКВД) ale URSS și RSS Moldovenești. Această muncă colosală s-a soldat cu elaborarea unei culegeri de documente de mare semnificație științifică – *Трудные страницы истории Молдовы. 1940-1950*. Ulterior a urmat studiul monografic fundamental *Суровая правда истории. Депортации с территории Молдавской ССР в 40–50 гг.* Aceste cărți de referință au schimbat radical reprezentările noastre despre evenimentele produse în anii 40–50 ai secolului trecut în RSS Moldovenească.

În locul „transformărilor socialiste”, care au dominat magistral istoriografia RSS Moldovenești de până la 1989, s-a profilat un tablou sinistru al unei administrări dictatoriale, însoțite de fărădelegi, umilințe, jaf, foame și deportări – fenomene aproape fără precedent în istoria noastră națională.

Anii 50 ai secolului al XX-lea au fost marcați de sărăcie și abuzuri inimaginabile. Născut în primii ani postbelici, adeseori auzeam de la părinții mei, niște bieți țărani, că un vecin sau altul, o rudă, un consătean, fie că a fost „ridicat”, adică deportat în Siberia, fie că „s-a prăpădit pe foamea cea”,

că unora li s-a „măturat podul”, luându-li-se până și ultimul grăunte. Naționalizarea pământului, vitelor și inventarului agricol în scopul organizării colhozurilor a cauzat o pauperizare terifiantă a populației. Prin urmare, cele arătate de Valeriu Pasat, pentru mine, nu constituie o noutate absolută, noutatea demersului său constă în faptul că pentru prima dată în știința istorică, în baza unui mare număr de documente concrete, a fost prezentată o panoramă zguduitoare a evenimentelor din anii 40–50 ai secolului XX.

Descoperind izvoare istorice care i-au permis să aprofundeze alte aspecte ale istoriei RSS Moldovenești, cercetătorul a rămas fidel tematicii care l-a consacrat. Rezultatele explorărilor sale s-au cristalizat în paginile unui nou studiu monografic fundamental *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești. 1940-1950*, nucleul cărui îl constituie problemele legate de situația social-economică și politică după formarea la 2 august 1940 a RSS Moldovenești.

Volumul cuprinde o amplă introducere (p. 5–35), în care autorul reușește, în baza unei rezonabile examinări istoriografice, să prezinte fenomenul deportărilor în istoria universală, dezvăluind suportul și mecanismul instituirii regimului de teroare după lovitura de stat din 25 octombrie/7 noiembrie 1917, regim care, în numele unor idealuri utopice, a dezlănțuit un război abominabil împotriva propriilor cetățeni. Autorul menționează că în societatea sovietică legea n-a constituit niciodată un obstacol de netrecut în calea abuzului, n-a fost un garant în fața persecuțiilor și represiviunilor politice și că, indiferent cum a fost definit regimul sovietic – stalinist, totalitar, sistem administrativ de comandă etc. – acesta s-a caracterizat prin violență și represivitate, prin intermediul cărora în societate a fost menținut un regim de dictatură inumană asupra tuturor sferelor vieții (p. 7). Prezentând fenomenul în plan unional, în baza istoriografiei ruse recente, autorul constată că victime ale regimului sovietic au fost reprezentanții tuturor păturilor sociale, profesioniștilor, vârstelor, naționalităților și confesiunilor, diferența constând doar în numărul diferit al acestora (p. 14). Structurile puterii de stat și de partid, deși formal activau în numele constituției țării, în realitate se ascundeau îndărătul acesteia, dedându-se abuzului și fărâdelegilor. Decenii la rând, la baza dreptului statului au fost puse primordial drepturile omului, nu dreptul fiecărui individ la viață, ci masacrarea a milioane de oameni în numele unui ideal utopic de construire a unei „societăți noi”, apărării „celei mai avansate ideologii din lume”, demascării și zădărnirii uneltirilor „dușmanului de clasă”, ale „imperialismului și reacțiunii internaționale” (p. 15). Experiența acumulată de autoritățile so-

vietice în domeniul persecuției și represivității a fost aplicată în totalitate în teritoriile anexate la URSS în urma tratatului Ribbentrop–Molotov, inclusiv în spațiul basarabean al RSS Moldovenești.

Scopul principal al lucrării respective constă în definirea naturii, locului și rolului, precum și a particularităților specifice ale deportărilor din RSSM în regiunile îndepărtate ale URSS. Studiul monografic se întemeiază pe un amplu material documentar inedit, depistat de autor în 16 arhive centrale – din Chișinău, Moscova și regionale – din Siberia, Kazahstan și Uzbekistan (vezi lista arhivelor, p. 436–437).

Lucrarea este structurată în cinci capitole, în fiecare prezentând câte un aspect important al tabloului macabru al represiviunilor staliniste. Astfel, primul capitol – „Deportări și strămutări în anii 1940–1941” (p. 39–149) – dezvăluie cu lux de amănunte fenomenul evacuării coloniștilor germani de pe teritoriul Basarabiei și nordul Bucovinei. Conform înțelegerilor secrete dintre regimurile totalitare ale URSS și Germaniei, din Basarabia au fost strămutați în diferite regiuni ale Reichului sau în teritoriile ocupate de naziști circa 124 mii de germani, permițându-li-se de a lua cu ei doar alimente și alte obiecte de primă necesitate, nu mai mult de 100 kg de fiecare persoană, lăsând în urma lor: 21 485 case, întreprinderi, terenuri agricole și inventar, mori, olonițe ș.a. O atenție deosebită este acordată de către autor măsurilor luate de autoritățile sovietice împotriva așa-numitului „element contrarevoluționar și anti-sovietic”. Conform ierarhiei ideologilor sovietici, din această categorie făceau parte: țărani înstăriți, comercianții și întreprinzătorii, funcționarii ai organelor administrației române, membrii diferitelor partide burgheze, preoți, intelectuali ș.a. Aceștia erau arestați, condamnați la moarte, la ani grei de detenție sau deportați în cele mai îndepărtate regiuni ale URSS. Autorul a stabilit că în 1941 din RSSM au fost deportate 3 470 familii, totalizând împreună cu cei condamnați, exilați și trimiși la munci forțate 85 716 persoane. Acțiunile KGB-ului și NKVD-ului erau planuite cu cea mai mare minuțiozitate, acestea fiind discutate și aprobate la nivelul cel mai înalt al autorităților de stat ale Uniunii Sovietice și ale RSS Moldovenești. Întreg aparatul de represalii era format din ofițeri, anchetatori, unități de escortă ș.a.

Analizând un imens material documentar, autorul trage concluzia că acțiunile de teroare care au fost întreprinse întru consolidarea regimului au generat „o întreagă înlănțuire de nenorociri și tragedii, comportând în germen probleme și conflicte dintre care multe se vor face resimțite ulterior” (p. 149).

Capitolul al doilea – „Primii ani postbelici (1945–1948)” (p. 151–222) – tratează politica autorităților sovietice în primii ani de după război,

acțiunile de sovietizare și de trecere a republicii pe „calea construirii socialismului”, acțiuni concertate de represalii, constrângeri, condamnări și deportări. Episodul central al acestui capitol îl constituie foametea cumplită, organizată de autorități împotriva populației băștinașe în anii 1946–1947, în scopul aducerii acesteia la supunere și ascultare docilă față de autorități. Totalizând informațiile, parvenite pe cale oficială și neoficială, autorul estimează numărul celor morți în urma foametei la 150–200 mii de oameni (p. 156).

Capitolul trei – „Colectivizarea. Operația «Sud»: pregătirea, desfășurarea, consecințele” (p. 223–340) – vizează problema pretinselor transformări socialiste în agricultură, adică colectivizarea micilor gospodării țărănești prin formarea de colhozuri. Deoarece formarea acestora decurgea anevoios, s-a recurs la lichidarea elementelor care se împotriveau proceselor „progresiste”, trasate de stat și de partid. În acest scop, a fost elaborat un plan special, intitulat „Operația Sud”, conform căruia, într-un timp foarte restrâns, într-o singură noapte, „elementele periculoase” regimului sovietic urmau să fie arestate, imbarcate în mașini și expediate la stațiile de cale ferată din vecinătate, iar de aici – în zonele cele mai depărtate ale Uniunii Sovietice. Acțiunea a cuprins întreaga republică și s-a desfășurat, conform planului stalinist, în noaptea de 6 spre 7 iulie 1949. Între cei „ridicați” în acea noapte de pomină au fost incluși, conform listelor întocmite prealabil, în mare taină, în ianuarie–februarie 1949, „chiaburii și alte elemente ostile”: foști moșieri și comercianți,

colaboraționistii ocupanților germani, agentura demascată, membri ai unor formațiuni politice antisovietice, conducători și membri ai unor partide politice, foști angajați ai instituțiilor române, foști albgardiști, conducători și propovăduitori activi ai unor secte ilegale”. Toate aceste persoane, împreună cu membrii familiilor lor, conform calculelor cercetătorului, alcătuiau 40 854 persoane (p. 238).

Autorul a pus în circuit memoriul elaborat de N.N. Selivanovski, adjunctul ministrului Afacerilor Interne al URSS, cu privire la rezultatele operației de expulzare a contingentului special din RSS Moldovenească din 8 iulie 1949, expediat ministrului Securității de Stat al URSS V.S. Abakumov, conform căruia din RSS Moldovenească au fost deportați 34 270 persoane (p. 269). Marea majoritate a celor „ridicați” au fost expediați în regiunile îndepărtate ale URSS (Kurgan, Tiumeni, Tomsk, RSSA Bureato-Mongolă, Irkutsk, Krasnoiarisk, Novosibirsk, Omsk, Kazahstanul de Sud, Djambul, Aktiubinsk ș.a., p. 303) în așezări speciale pentru deportați, numite „spetposelenie”, fiind puși la munci deosebit de grele, în condiții inumane (p. 244).

Deportările masive de populație sunt calificate de autorități drept acțiuni împotriva elementelor burgheze. În așa fel, colectivizarea gospodăriilor țărănești a fost efectuată forțat, prin instaurarea unui „regim autoritar și polițienesc”, a „unei atmosfere de frică și suspiciune generală”. Drept urmare, „societatea a fost scindată, iar morala, ca formă a conștiinței sociale și normă de conviețuire între oameni, a suferit prejudicii irecuperabile” (p. 340).

Al treilea val de deportări din RSS Moldovenească – operat de autorități în 1951, prin aceleași metode – este examinat de autor în capitolul al IV-lea – „Relațiile dintre stat și biserică. Operația «Nord». De această dată, persecuția regimului stalinist a fost îndreptată împotriva bisericii, una din valorile supreme ale poporului (p. 343). De asemenea, au avut de suferit confesiunile neortodoxe, răspândite, mai ales, în raioanele de nord și centru ale RSS Moldovenești. Conform surselor documentare, depistate de autor, consecința acestor represii a fost deportarea a 2 600 de oameni (p. 411).

Capitolul al V-lea – „Întorcerea” – prezintă un tablou sumbru al calvarului prin care au trecut cei deportați după eliberare. Mulți dintre deportați, fiind în vârstă și bolnavi, au umplut azilurile și spitalele sărăcicioase din Siberia. Statul, nedorind să-și asume întreținerea celor istoviți de muncă și boli, le-a permis întorcerea acasă. **Întorcându-se la vetrele lor, au găsit confiscate casele, anexele gospodărești, nu le-a mai rămas nimic din cele lăsate.** Conform informațiilor documentare, către 1 martie 1957 în Moldova s-au întors 10 611 persoane (p. 417–418).

La finalul studiului monografic, autorul conchide că popoarele fostei Uniuni Sovietice au

cunoscut cele mai teribile suferințe, însă acestea nu pot fi un motiv de răfuială între etnii, dimpotrivă, o asemenea tragedie trebuie să-i unească pe oameni în jurul unor scopuri comune – consolidarea normelor democratice și a legalității, renașterea culturii și a conștiinței naționale.

Cea de-a doua lucrare, pe care ne propunem să o prezentăm, este un document ce reflectă, prin viziunea unei persoane deportate, calvarul, suferințele și umilințele prin care au trecut sute de mii de oameni onești. Este vorba de memoriile Eufrosiniei Kersnovskaia care, după ani de gulag și detenție, a expus pe hârtie, pe cât a fost posibil, întreaga sa „epopee” de suferințe, chin și umilință. De altfel, lucrarea are proporții impunătoare - 31x27cm, cuprinde 856 p., cântărește 9,5 kg!

Eufrosinia Kersnovskaia provine dintr-o familie de nobili ruși care, în urma revoluției bolșevice, s-a așezat cu traiul în județul Soroca. Aici Eufrosinia, alături de ai săi, ducea un trai liniștit, până când, în 1940, a cunoscut așa-numita eliberare a Basarabiei de către Uniunea Sovietică. Fiind etichetată de noile autorități drept „barin/ boier”, prin urmare, atribuindu-i-se statutul de element exploatare, ostil noii puteri, a fost judecată și deportată. După ani de munci grele și detenție, Kersnovskaia, fire deosebit de inteligentă și cultă, a descris tot ce a văzut și a simțit în patria sa, de la care aștepta în 1940 să fie ocrotită și apreciată, dar care, dimpotrivă, a tratat-o în modul cel mai umilitor și inuman. Aceste memorii sunt, de fapt, un valoros document istoric ce varsă lumină asupra uneia dintre cele mai terifiante perioade din istoria giganticului imperiu sovietic, aflat pe parcurs de mai multe decenii în stăpânirea celor mai negre forțe ale dictaturii staliniste.

*Сколько сто-
ит человек (Care-i
prețul unei vieți de
om)* însumează circa 2 mii de pagini de caiet, între care 703 cu ilustrații. Meritul lui Valeriu Pasat constă în faptul că a reușit să pregătească pentru tipar această monumentală operă memorialistică ce scoate în vileag o panoramă

zguduitoare a vieții deosebit de aspre și dure din „arhipelagul gulag” (noțiune pusă în circuit de celebrul scriitor rus Aleksandr Soljenițin). Memoriile Eufrosiniei Kersnovskaia demonstrează cu prisosință că, în pofida nenumăratelor umilințe, cei deportați și condamnați nu și-au pierdut cele mai nobile calități umane, între care onestitatea, spiritul dreptății și echității, speranța că va veni ziua libertății și a luminii.

Opera Eufrosiniei Kersnovskaia a devenit cunoscută publicului larg la începutul anilor 90 ai secolului al XX-lea. Volumul integral a fost publicat în 2006, datorită efortului lui Valeriu Pasat. Ediția întrunește calitățile unei excepționale opere poligrafice prin faptul că reproduce în întregime cele peste 2 mii de pagini de caiet cu desenele autoarei, în condiții grafice deosebite. Studiul introductiv, semnat de Valeriu Pasat (p. 7–10), radiografiază fenomenul deportărilor din anii 30–50 din URSS și RSS Moldovenească.

Precum se arată în adnotarea lucrării, Kersnovskaia ar fi putut evita drumul crucii, însă ea însăși a ales calea suferințelor. Nu s-a considerat niciodată o victimă, iar gulag-ul nu i-a denaturat eu-l, rămânând, precum mărturisește, aceeași femeie europeană.

Acest volum este un omagiu adus autoarei cu ocazia unui centenar din ziua nașterii. Lucrarea s-a învrednicit de premiul *Cartea Anului – 2007* din Rusia la capitolul *Memoria Trecutului*. Istoricul Valeriu Pasat, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, prin aceste lucrări, a adus o contribuție importantă la cercetarea istoriei noastre contemporane.

Pagini din gulag-ul Eufrosiniei Kersnovskaia